

OSB NEDİR?

Prof. Dr. Gönül Kırcaali İftar

Sunu Kapsamı

- OSB'nin tanımı
- OSB'nin belirtileri
- OSB'nin özellikleri
- OSB'ye yönelik tıbbi uygulamalar
- OSB'ye yönelik özel eğitim/terapi uygulamaları
- OSB'ye yönelik kapsamlı programlar
- Türkiye'de OSB

DSM-5 OSB Tanımı

1. Farklı bağlamlarda gözlenen sürekli bir sosyal iletişim ve sosyal etkileşim yetersizliği

2. Sınırlı ve yineleyici davranış, ilgi ve etkinlik örüntüleri

3. Belirtilerin erken çocuklukta ortaya çıkması

4. Günlük yaşam işlevlerinde aksama olması

DSM-5 Belirti Yoęunluęu leęi

Düzey 1:
Destek gerektirme durumu

Düzey 2:
Yoğun destek gerektirme durumu

Düzey 3:
Çok yoğun destek gerektirme durumu

OSB Belirtileri

- Adına tepki vermemek; kendisine adıyla seslenildiğinde dönüp bakmamak
- İlgisini çeken bir şeyi parmağıyla işaret ederek başkalarına gösterme davranışı sergilememek
- Evcilik ya da okulculuk benzeri “mış” gibi yapma oyunları oynamamak
- Başkalarıyla göz teması kurmaktan kaçınmak
- Çoğu durumda yalnızlığı yeğlemek
- Başkalarının duygularını anlamada ya da kendi duygularını başkalarına açıklamada yetersizlik göstermek
- Dil ve konuşma gelişiminde önemli gecikmeler yaşamak

- Belirli sözcükleri ya da ifadeleri ilişkisiz durumlarda tekrarlamak
- Kendisine sorulan sorulara ilişkisiz yanıtlar vermek
- Gündelik düzendeki en ufak bir değişiklikte bile aşırı strese girmek ve davranış sorunu sergilemek
- Saplantılı ve sıra dışı ilgilere sahip olmak
- Kolları çırpma, gövdeyi sallama, kendi eksenini etrafında dönme gibi takıntılı davranışlar sergilemek
- Nesnelere alışılmadık biçimlerde etkileşmek; örneğin, yalamak ya da döndürmek
- Nesnelere ses, koku, tat ya da doku özelliklerine beklenmedik tepkiler vermek; örneğin, sifon sesi duymaktan ya da pütürlü bir nesneye dokunmaktan aşırı rahatsız olmak

OSB'nin Erken Belirtileri

6 ay	• <i>Gülümseme yok</i>
1 yaş	• <i>Agu ve jest yok</i>
1,5 yaş	• <i>Sözcük yok</i>
2 yaş	• <i>Cümlecik yok</i>
Genel	• <i>Gerileme var</i>

OSB'nin Özellikleri

- Yaygınlık
  - ABD: $1/54$
- Kız/Erkek oranı
  - Yaklaşık $1/4$
- Zihinsel yetersizlik
  - Yaklaşık yarısında zekâ geriliği var
- Dil ve iletişim sorunları
  - Yaklaşık üçte birinde sözel dil yok
- Davranış sorunları
- Uyku, beslenme ve barsak sorunları gibi ek sorunlar

OSB ile İlişkili Genetik Etmenler

- Çok sayıda genin dâhil olduğu karmaşık bir genetik durum
- Otizmle ilişkili genetik özellikler kalıtsal da, bireye özgü mutasyona bağlı da olabilir
- Kardeşlerden birinde otizm olması durumunda, diğerinde de olma olasılığı %2 ilâ %10 arasında
- Tek yumurta ikizlerinin her ikisinde de otizme rastlanma olasılığı, çift yumurta ikizlerine kıyasla çok daha yüksek

OSB ile İlişkili Çevresel Etmenler

- Gebelik
  - *Annede folik asit eksikliği*
  - *Annenin enfeksiyon geçirmesi*
  - *Annenin hava kirliliğine maruz kalması*
- Prematüre doğum
- İleri baba yaşı
- İleri anne yaşı

OSB ile İlişkisz Etmenler

- Aşılar
- Ağır metaller
- Vitamin-mineral eksikliği
- Beslenme (Ör., glüten ve kazein)
- Çocuk yetiştirme biçimi
- Etnik köken
- Sosyo-kültürel özellikler

OSB'li Bireylerin Sosyal Özellikleri

- Adına tepki vermeme
- Göz kontağından kaçınma
- Yalnız başına zaman geçirmeyi yeğleme
- Başkalarıyla ilgi paylaşmama
- Başkalarının davranışlarını taklit etmeme
- Başkalarıyla yalnızca bir amaca ulaşmak için etkileşme
- Donuk ya da ilişkisiz bir yüz ifadesine sahip olma
- Kişisel alan sınırlarını anlamama
- Fiziksel temastan kaçınma ya da fiziksel temasa direnç gösterme
- Sıkıntılı olduğunda başkalarından gelen yatıştırma girişimleri karşısında rahatlamama
- Başkalarının duygularını anlamada ve kendi duygularını anlatmada zorlanma

OSB'li Bireylerin İletişim Özellikleri

- Konuşma ve dil becerilerinde gerilik
- Sözcük ve ifadeleri defalarca tekrarlama
- Adılları ters söyleme; Ör., 'ben' yerine 'sen' deme
- Sorulara ilişkisiz yanıtlar verme
- Ortak dikkat becerilerinde sınırlılık
- Jest kullanımında sınırlılık
- Monoton ya da şarkı söyler gibi bir tonda konuşma
- Karşılıklı konuşmada zorluk
- Espri, mecaz ve ironileri anlamada zorluk

OSB'li Bireylerin Oyun Özellikleri

- Karşılıklı sıra alma oyunlarında yetersizlik
  - *Ör., top atıp tutma*
- İşbirlikli oyunlarda yetersizlik
  - *Ör., işbirliğiyle küplerden maket yapma*
- İşleve dayalı hayali oyunlarda yetersizlik
  - *Ör., oyuncak hamburgeri yemiş gibi yapma*
- Sembolik hayali oyunlarda yetersizlik
  - *Ör., küpü hamburgermiş gibi eline alıp yemiş gibi yapma*
- Canlandırmalı hayali oyunlarda yetersizlik
  - *Ör., elinde hiçbir şey yokken hamburger yemiş gibi yapma*
- Senaryolu hayali oyunlarda yetersizlik
  - *Ör., restorancılık oynama*

OSB'li Bireylerin Sıra Dışı İlgil ve Davranış Özellikleri

- Nesneleri sıraya dizme
- Oyuncaklarla hep aynı şekilde oynama
- Oyuncakların belirli bölümleriyle aşırı ilgilenme
- Aşırı düzenli olma
- Düzendeki en ufak bir değişiklikte aşırı tepki gösterme
- İlgil takıntılara sahip olma
- Davranış takıntıları sergileme
- Belirli rutinelere aşırı bağlı olma
- Sıra dışı beslenme alışkanlığına ve/veya uyku düzenine sahip olma

OSB'li Bireylerin Duyusal Özellikleri

- Nesnelerin belirli özelliklerine sıra dışı tepkiler verme:
  - *Ses*
  - *Koku*
  - *Tat*
  - *Görünüm*
  - *Dokunsal his*

OSB'li Bireylerin Duygusal-Davranışsal Özellikleri

- Aşırı hareketlilik
- Dikkat süresinde darlık
- Atılganlık
- Saldırganlık
- Kendine zarar verme
- Öfke nöbeti
- Duygusal aşırılık ya da dengesizlik
- Aşırı ya da yetersiz korku tepkisi gösterme

OSB'li Bireylerin Bilişsel Özellikleri

- Zihinsel yetersizlik
- Sıra dışı ezber yeteneği
- Organizasyon zorluđu
- Genellemede zorluk
- Soyut kavramlarda zorluk

OSB'li Bireylerin Devinsel Özellikleri

- Denge sorunları
- İnce devinsel becerilerde sorunlar
- Kaba devinsel becerilerde sorunlar
- Sıra dışı beden duruşu

OSB'ye Yönelik Tıbbi Uygulamalar

- İlaçlar: Atipik psikotikler
  - *Risperidone*
  - *Aripiprazole*
- Vitamin, mineral ve omega-3 destekleri
- Diyetler
  - *Glüten-kazein diyeti*
  - *GAPS diyeti*
- Arındırma tedavisi
- Hiperbarik oksijen terapisi

Besin ve Diyet Uygulamalarına İlişkin Sistematik Değerlendirme

(Sathe ve diğ., 2017, Nutritional and dietary interventions for autism spectrum disorder: A systematic review, *Pediatrics*. <https://doi.org/10.1542/peds.2017-0346>)

- Değerlendirmeye 19 deneysel araştırma dâhil edilmiştir.
- OSB'li çocuklara besin desteği ya da diyet uygulamanın etkililiğine ilişkin bilimsel dayanak çok sınırlı çıkmıştır.

OSB'ye Yönelik Özel Eğitim/Terapi Uygulamaları

Tipik ev, okul, klinik ve/veya toplum ortamlarında yürütülebilen

Eğitsel, davranışsal ve/veya gelişimsel ilerleme sağlamayı hedefleyen

OSB'ye Yönelik Bilimsel Dayanaklı Özel Eğitim/Terapi Uygulamaları Derlemesi

(Hume ve diğ., 2021, Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism: Third generation review, *JADD*. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04844-2>)

- Bilimsel dayanak ölçütleri:
- En az iki farklı araştırma ekibi tarafından yürütülen iki adet üstün nitelikli grup deneysel araştırması
- Ya da en az üç farklı araştırma ekibi tarafından yürütülen ve toplam en az 20 katılımcıyı kapsayan beş adet üstün nitelikli tek-denekli deneysel araştırma
- Ya da en az iki farklı araştırma ekibi tarafından yürütülen bir adet üstün nitelikli grup deneysel araştırması ve üç adet üstün nitelikli tek-denekli deneysel araştırma

Bilimsel Dayanaklı Özel Eğitim/Terapi Uygulamaları ve İlişkili Araştırmalar

- Öncül-temelli uygulamalar (2-47)
- Alternatif ve destekleyici iletişim (5-39)
- Davranışsal ivme uygulaması (0-12)
- Bilişsel-davranışçı stratejiler (34-16)
- Ayrımlı pekiştirme (0-58)
- Doğrudan öğretim (1-7)
- Ayrık denemelerle öğretim (2-36)
- Egzersiz ve hareket (11-6)
- Söndürme (0-25)
- İşlevsel davranışsal değerlendirme (0-21)
- İşlevsel iletişim öğretimi (0-31)
- Model olma (2-26)
- Müzik-aracılı uygulama (3-4)
- Doğal uygulama (37-38)
- Aile-yönlendirmeli uygulama (28-27)
- Akran-temelli öğretim ve uygulama (8-36)
- İpucu sunma (7-133)
- Pekiştirme (2-104)
- Tepkiyi kesme/yeniden yönlendirme (0-29)
- Kendini yönetme (1-25)
- Duyusal bütünleştirme (3-0)
- Sosyal öyküler (1-20)
- Sosyal beceri öğretimi (40-34)
- Beceri analizi (0-13)
- Teknoloji-destekli öğretim ve uygulama (23-17)
- Bekleme süreli öğretim (0-31)
- Videoyla model olma (2-95)
- Görsel destekler (3-62)

OSB'ye Yönelik Kapsamlı Programlar

TEACCH

UDA'ya Dayalı
Programlar

Gelişimsel/İlişki-
Temelli
Programlar

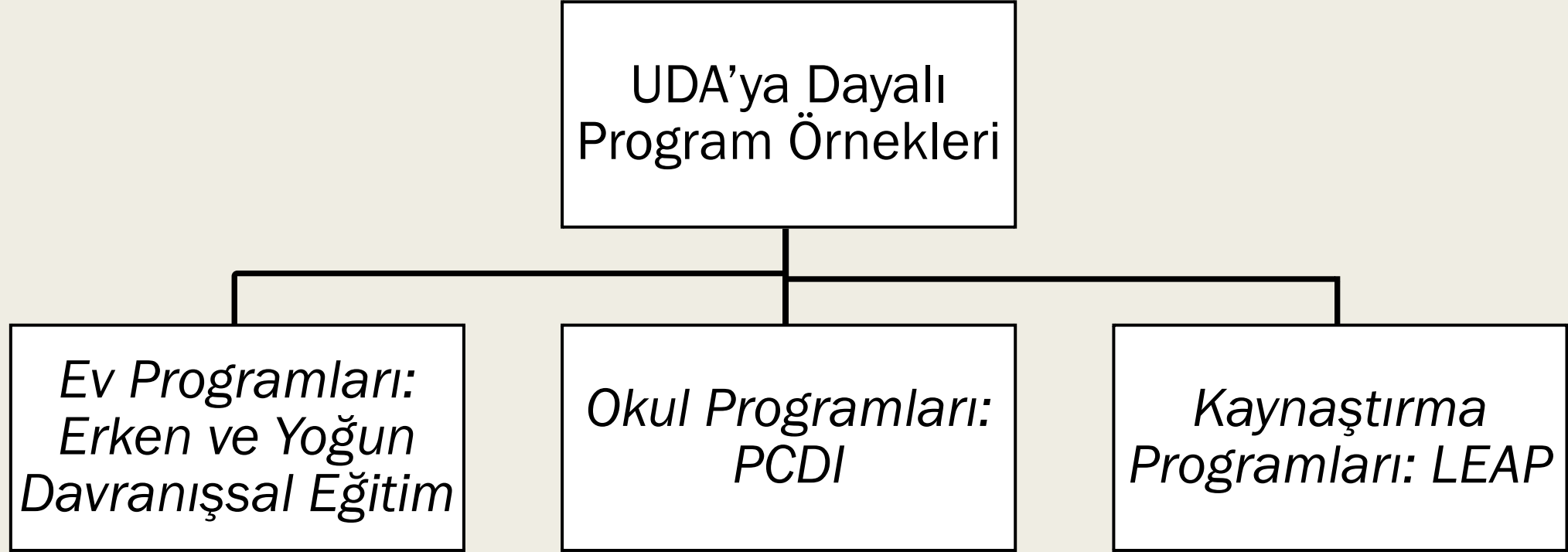
TEACCH

- OSB'nin yapısal bir sorun olduğu; bu nedenle de otistik özelliklerin hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmayacağı varsayımına dayanır.
- Dolayısıyla, OSB tanılı bireyi normalleştirmeye çalışmak yerine, çevreyi çocuğa uydurmak hedeflenir.
- Oldukça yapılandırılmıştır ve üç ana öğeden oluşur:
  - Çevresel düzenleme
  - Bireysel çalışma sistemi
  - Görsel plan

UDA'ya Dayalı Programlar

Erken ve Yoğun Davranışsal Eğitim (Ör., OÇİDEP)

- Erken: 2-8 yaş
- Yoğun: Haftada 20-40 saat
- Davranışsal: UDA'ya dayalı
- Eğitim: Ev (ya da kurum) ortamı
Danışman ve eğitmenler
Bire-bir ağırlıklı
Otizme özgü müfredat
Ayrık denemelerle öğretim (ADÖ)
Oyun ark., sosyal beceri gr. vb. destekler
Eğitim ortamında ve kurumda izleme
En az 2 yıl süre

PCDI

- Erken müdahale
- Okulöncesi eğitim
- Okul eğitimi
- Yetişkin eğitimi
- Grup evi yaşamı

LEAP

- Yılda 11 ay uygulanan günde üçer saatten haftada toplam 15 saatlik bir programdır.
- Her sınıfta 10 tipik gelişen çocuk ile 3-4 OSB tanılı çocuk bulunur.
- Tipik gelişen çocuklara OSB'li arkadaşlarıyla etkileşimde bulunmaları için gerekli beceriler özel uygulamalarla kazandırılır.

Gelişimsel/İlişki-Temelli Programlar (Ör., Floortime ve ETEÇOM)

- Yapılandırılmamış oyun ortamında çocukla etkileşime girilir.
- Öncelikle çocuğun gelişimsel düzeyi belirlenir.
- Ardından, bu düzeye uygun yaşantılar oluşturulur.
- Etkileşimi çocuğun başlatması ve bu etkileşimden keyif alması hedeflenir.
- Uygulama uzmanlar ya da ebeveynler tarafından kurumda ya da evde yürütülür.

Kapsamlı Programların Bilimsel Dayanakları

(<https://www.nationalautismcenter.org/national-standards-project/phase-2/>)

TEACCH

- *Umut vaat ediyor*

UDA'ya Dayalı Uygulamalar

- *Yeterli bilimsel dayanağa sahip/Umut vaat ediyor*

Gelişimsel/İlişki-Temelli Uygulamalar

- *Umut vaat ediyor/Bilimsel dayanaktan yoksun*

Türkiye'de OSB

- Yaygınlık
- Tarama
- Tanılama
- Erken eğitim
- Özel eğitim
- Kaynaştırma eğitimi
- Yetişkin yaşamına geçiş
- Hizmet sağlayıcılar
- Toplumsal farkındalık

Kaynak Önerileri

- MEB Özel Eğitim Uygulama Okulu Öğretim Programları
  - <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>
- Tohum Otizm Vakfı Eğitim Portalı
  - www.tohumotizmportali.org
- Çeşitli Kaynaklar
  - <https://www.researchgate.net/profile/Gonul-Kircaali-Iftar>